

IZVJEŠTAJ*

o izvozu našeg šarana u Palestinu

Plasiranje naše produkcije na ribi iz veštačkih ribnjaka za uzgoj šarana nailazi na što veće poteškoće. Naročito se otežava izvoz, te je u zadnjem vremenu eksport u nekoje države posve obustavljen, a u nekoje postao minimalan. Ove okolnosti prisiljavaju nas da tražimo nova tržišta. Budući se izvoz u Palestinu u zadnjim godinama počeo razvijati to sam u mjesecu januaru o. g. poduzeo poslovno putovanje u svetu zemlju, da ovo pitanje u pogledu plasiranja naših riba na licu mjesta proučavam. U slijedećem dadem kratak pregled situacije, kalkulaciju posla i izvještaj o mogućnostima izvoza u Palestinu.—

Palestina sa svojim današnjim političkim granicama zaprema 26.000 četvornih kilometara a ima oko 1.200.000 stanovnika, od toga oko 400.000 jevreja, 750.000 arapa, a oko 50.000 ostalih. Za potrošnju slatkovodne ribe dolaze u obzir samo jevreji, a to samo oni, koji stanuju u varošima Haifa, Tel-Aviv, Jerusalem i Tiberios jer ostali oko 80.000 razdjeljeni su po provinciji u naseljima, te već radi komunikacionih prilika za sada kao potrošači riba ne dolaze u obzir. Arapi troše samo morsku ribu i to razmjerno prema stanovništvu u dosta malim količinama.

U Palestini sada se troše većinom tri vrste ribe i to: **morska**, 2. slatkovodna tzv. **»bagdadska riba«**, a 3. **importovani evropski šaran** iz veštačkih ribnjaka.

ad 1.) Morska riba dolazi iz sredozemnog mora ponajviše iz Egipta, Sirije i Republike Libanonske, osim toga koja se hvata na obali palestinskoj. To su većinom razne vrste riba bolje kvalitete, po prilici one, koje se hvataju kod nas na Jadranskom moru. Dovoz se vrši lađama u Halfu a onda kamionima u Tel-Aviv i Jerusalem. Ova se morska riba prodaje najvećim djelom na starim arapskim pijacama tzv. **»šukovima«** a manji dio i u varoškim dućanima.

Riba se na tim pijacama prodaje u vrlo primitivnim dućanima ali i mnogo na samoj ulici, i više puta smještena je riba na samoj zemlji. Kupci su arapi, jer jevreji radi velike međusobne mržnje i bojkota ne kupuju od arapa, a obratno arapi ne trguju sa jevrejima.

ad 2.) Bagdadska riba potiče iz engleske mandatorske zemlje Irak i hvata se u vrlo velikim količinama preko cele godine u rijekama Eufrat i Tigris i njihovim većim pritocima. Za Palestinu se samo izabrane vrste i krupnije komade šalje, koje su ledom dobro pakovane u sanduke od egalizirane težine od 75 kg. te se otpremaju teretnim automobilima na udaljenost od oko 1.400 kilometara preko velike pustinje Iraka i Sirije do Jerusalema i Tel-Aviva. Ima većinom 3 vrste riba i to su: **»laksi«** koje liče na velike naše bjelke od 1/2 do 2 kg težine po komadu, onda **»bic«** koje su jedna vrst mreine a koje mogu narasti čak do 30—40 kg. težine, nadalje **»sabut«** isto bolja vrsta mreine ali

samo do veličine do 4—5 kg po komadu. Ima i nešto divljih šarana dugačkih, sličnih našem dunavskom šaranu i nešto somovine, koji je mnogo lošije kvalitete nego naš dunavski som, jer je mršav i duguljast, a ne postiže veću težinu od 2 kg. Izgleda, da je to jedna vrsta većih somića. Ta riba osim somovine, koja pošto nije **»košer«** ne dolazi za jevrejsko stanovište u obzir, dođe već pomješano u sanducima, a u svakom sanduku pronađe se **»bica«** barem od 10 kg. velikog, ali vidio sam i komade od 30 kg. težine. Prodajna cena ove ribe varira mnogo, u prvom redu radi oštrog a nemilosrdnog konkurencije importera a radi neredovitog dovoza kroz pustinje u kojima pratioci ovih kamiona više puta moraju voditi prave borbe sa arapskim bandama. Prema tome više puta ima mnogo robe na pijacama a drugi put opet posve manjka, tako na primjer u vremenu kada sam bio u Tel-Avivu jednom četvrtkom prodavalo se po 13 piastera 1 **»rotl«** (3 kg), a drugim četvrtkom već po 34 piastera po rotlu. — Karakteristično je za ovu ribu, da se nevjerojatno dobro konzervira, a daje se dobro transportovati. Svi trgovci kažu, da se u najvećoj tropskoj vrućini u ljetnim mjesecima dobavlja u svježem bezprijelekom stanju unatoč toga, što radi ogromne udaljenosti više puta i 8 dana je na putu. — Druga njezina osobina je, što se naročito veliki komadi dobro mogu sjeći, nemaju sitnih kostiju a iz tih razloga ih siromašnije stanovništvo rado kuupje. Ova riba čini veliku konkurenciju našem šaranu, ali budući imade mnogo jevreja, koji su u evropskim državama naučili na živu ribu, naročito na masnog šarana iz veštačkih ribnjaka, oni favoriziraju šarana ali to samo u slučaju, ako cijena šarana nije mnogo veća od bagdadske mrtve ribe.

Ima nešto slatkovodne ribe palestinskog porjekla, a to je riba iz velikog jezera **»Tiberias«** ali je zanimljivo, da ova riba — ponajviše nekoje vrste bjelke—mrene i divlji šaran, mnogo su sitnije od bagdadske ribe a premda lovljena u samoj zemlji teško se mogu dopremiti na pijace u svježem stanju sa crvenim škrgama.

ad 3.) Pre 3 godine počeo je dolaziti na palestinskupijacu evropski šaran iz veštačkih ribogojstava. Godine 1935 dopremljeno je bilo oko 300 met. centi, 1936 oko 600 met. centi, 1937 oko 1.100 met. centi, a 1938 počev od mjeseca oktobra do konca januara dopremljeno je iz Mađarske cca 600 met. centi a iz Jugoslavije 110 met. centi. Iz Mađarske dovaža ribu firma Fischimport Ch. Schwarz & Co Wien, a iz Jugoslavije izvezio je našu ribu sa svojim uređajem Kornelius Zwilling jun. Već i prošle sezone izvezlo se iz naše zemlje oko 600 met. centi, ali se dalje sa mađarskim konkurentom teško dalo savladati, tako da u ovoj sezoni uvažava ribu pretežno pomenuta mađarska firma. Producent u Mađarskoj naime dobije premiju od Pengő 0.23 po 1 kg, eksport dobije refakciju na vožarini na taj način, što iz koje god. predajne stanice plaća jednoličnu izvoznju nisku tarifu a osim toga mađarska narodna banka daje na uvežene funte visoku premiju.

*Ovo je originalni izvještaj iz 1938. godine iz arhiva pok. profesora Josipa Plančića

Prije nego prelazim na detaljnu i specificiranu kalkulaciju u pogledu izvoza našeg šarana u Palestinu u kratkom opisaću način transporta i način rasturanja ove ribe u svetoj zemlji.

Transport se vrši do Trsta u specijalnim vagonima za prevoz živih riba, u koje se mora manja količina utovariti nego kada se riba šalje u evropske države, budući se riba iz vagona pretovari na lađe i lađama se prevaža kroz 5 dana u palestinsku luku Haifa. Na palubama velikih sredozemnih parobroda talijanske firme »Adriatica« postoje uređaji i to na parobrodu »Gerusalemme« uređaj mađarskog izvoznika a na parobrodu »Galilea« uređaj gosp. Zwillinga. Svaki uređaj se sastoji iz velikih gvozdrenih bazena, izoliranih pločama od pluta, Imade velike boce za snabdjevanje ribe kiseonikom a jedan skupocjeni uređaj za hlađenje vode amonijakom. Transport na lađi zahtjeva veliku vještinu oko baratanja ovih naprava, jer na moru osim više puta ogromnih talasa, koje bacaju slanu morsku vodu čak u bazene, vlada nekada velika vrućina. Postoji već od starih mornara strastven južni topli vjetar i zv. »hasim« koji nosi sitni pjesak a kod vladanja toga vjetra vazduh sadrži malo kisika te je i opasan za život ribe. Radi ovih poteškoća je prevoz ribe na sredozemnom moru vrlo riskantan, a više puta veći dio transportovane ribe već na putu uginu. U Haifi riba se spušta na teretne automobile, snabdjevne ceradima za vodu i uređajem za davanje kisika u vodu, a vozi se do za sada jedino postojeće male ribnjake do mjesta »Curdani« udaljenog oko 30 km. od Haife. Ove male ribnjake snabdjeva se dosta hladnom zdenačkom vodom, voda sadržava 0,03% soli a riba se na neplodnom prostoru nema čime da hrani i kod duljeg skladištiranja znatno kalira na težini. Osim toga nastane tamo gubitak na ribi iz razloga što u vodi imade divljih somova, koji se ne mogu istamaniti, a po noći sa ogromnim lajanjem dolaze i »šakal-i« u veličini srednjeg psa, ulaze u trstiku u ribnjake i neverovatnom brzinom i vještinom hvataju ribu u vodi.

Sama trgovina sa ovom ribom dosta dobro je organizirana. Kupac je jedno društvo: The fishtrading Pa-

lestina Comp. sa sjedištem u Haifi. Ova firma drži u zakupu prije pomenute ribnjake u Curdanim a ona je tamo nerazmjerno velike svote investirala a inače mnogo žrtvovala oko rasturanja ribe i organizacije toga posla. Ovo društvo prodaje ribu detaljstima u tri velegrada: u Haifi, Tel-Avivu i Jerusalemu. U ovim gradovima postoje oko 100 dućana od kojih jedan dio sa sasma modernim uređajem: sa ljepim staklenim bazenima, sa bjelo opločenim zidovima, sa higijenski uređenim frižiderima i ljepim mramornim stolovima. Veći dio dućana smješten je u raznim štandovima na pijacama. Stanoviti dio šarana drži se stalno u vodi u bazenima odnosno u malim kacama u živom stanju, prodaje se a dostavlja mušterijama na velegradski način, to jest domaćica naruči ribu telefonom naznači tačnu težinu i vrst, traži da se njoj posve očišćena od ljuste i peraja tranžirano i porcionisano dostavi kući. Jedan veći detaljista u Tel-Avivu mi pričao, da je jednog petka u 311 kuća morao dostaviti ribu a dogodilo se, da mu 12 paketa tranžirane ribe bilo vraćeno, jer riba ili ne odgovarala točno saželjenoj težini ili ne stigla na točno određeno vreme.

Za sada u Palestini vlada dosta velika privredna depresija. Borba i strastvena mržnja prema arapima, svakodnevnih atentati na jevreje, neredi u zemlji od vraćaju strance turiste dosada bi dohodak od plantaža narandža i gepfruit-a, što ove godine radi velike konkurencije drugih zemalja dovelo do katastrofalnog pada cijena tako, da sopstvenici ovih plantaža (»par-des-a«) rade sa deficitom. Zbog ove krize naravno manje se kupuju živežne namirnice, koje se još mogu luksuzom smatrati, što je i riba i radi toga se potrošnja ne može razvijati u onoj mjeri kako bi to kod stanovništva, koje iz vjerskih razloga i kao sladokusci mnogo vole našeg šarana.

U slijedećem slobodan sam dati tačnu kalkulaciju vrhu izvoza šarana u Palestinu i to:

Ključ za preračunavanje valute: 1 Z Pal. = 100 Piastera 1000 Mill = Lit. 94. = Din. 730.—

Troškovi kod jednog transporta od 10 000 kg šarana

a) na kopnu:	Z Pal.	Lit.	Dinara
vozarina 2 vagona iz naših stanica do Trsta i prazne natrag			6.250.—
troškovi 2 pratioca vagona		120.—	2.200.—
viza za 2 pratioca			120.—
benzin, kiseonik, ulje za pogon			1.300.—
carinska manipulacija i utovar ribe na parobrod		390.—	
Kiseonik za lađu i dovoz		1.200.—	
Carinski posrednik u Trstu		375.—	
Voda za bazene u Trstu		100.—	
b) na brodu:			
paušalna vozarina Trst—Haifa	100.—		
izdaci na brodu	10.—		
pratilac na brodu tamo i natrag	23.—		

c) u Palestini:

Carinska manipulacija
Istovar iz broda
Carina Z Pal. po toni 5.—
Transport do stovarišta autom
Za 25% mrtve ribe, sa kojom se mora računati,
manje po 3 piastera po 1 kg

Z Pal. 295.— á 230.—
Lit. 2.185.— á 245.—

za 10.000 kg šarana á Z Pal. 0.06 Z Pal. 600.—

ostane netto ab ribnjak

dakle ostane za 1 kg šarana ab ribnjak Din. 5.49

U slučaju, ako će se cijena postavno stovarište Curdani od 6 Piastera po kg moći držati i ako transporti nebi na uginućem ribe više trpjeli od 25%, koja se mrtva riba samo uz popust od 50% može prodati.—

Importna firma ne može za sada više odobriti od 6 piastera po kg, jer se riba prodaje već po 8—100 piastera po kg., kako je to iz priloženog oglasa vidljivo u kojem je riba već u detalju sa 3 piastera po »unci« anonsirana. U Palestini najme riba se ne prodaje na kilograme nego na veliki po »rotl-u« 3 kg., ili u detalju na unce = 0,25 kg. Zanimljivo je, da je unca u Haifi veća nego u Tel-Avivu ili u Jerusalemu, jer u Haifi su 4 unce = 1,25 kg, a u Tel-Avivu odnosno Jerusalemu 4 unce = 1 kg. Razlika između kupovne i prodajne cijene na prvi pogled izgleda da je dosta velika ali s obzirom na velike troškove, da se riba mora svakom trgovcu dostaviti u kuću i da je radna snaga vrlo skupa a s obzirom da se stovarište protiv arapa mora čuvati sa naoružanim čuvarima i vladinim policajcima, da riba u stovarištu mnogo kalira, da se za samu uporabu stovarišta plaća kirija od Z Pal. 600.— za jednu sezonu, nisu previsoke te je zarada uvoznog društva dosta skromna.

Proučavajući brižljivo sve prilike mogućnosti plasiranja ribe na licu mjesta došao sam do zaključaka, da bi se u Palestini ako se privredne prilike poboljšaju i ako imigracija jevrejima opet biće dozvoljena i time će se jevrejsko stanovništvo brojčano brzo povećati, kupovna snaga njihova pojačati i tako kod niskih prodajnih cijena našeg šarana mogla bi se na godinu sigurno 120.000 kg a u daljnjim godinama vjerovatno do 200—250.000 kg, tamo eksportirati. Ova količina znatno bi odteretila naše pijace te smo odlučili, da ćemo ovom izvozu posvetiti najveću pažnju i nastojati, da se naš izvoz tamo stabilizira. Primjetim, da je Palestina zemlja bez ikakvih deviznih propisa, da imade jaku valutu, da nema nikakvih uvoznih ograniče-

Z Pal.	Lit.	Dinara
2.—		
10.—		
50.—		
25.—		
75.—		
Z Pal. 295.—	Lit. 2.185.—	D. 9.870
		67.850.—
		5.346.—
		Dinara 83.066.—
		138.000.—
		Dinara 54.934.—

nja u pogledu ribe, da je uvozna carina razmjerno niska i da su mogućnosti transporta ograničeni i vezani na velike investicije tako, da ako bi mi ovu pijaču osvojili to bi bila trajna veza i teško bi nas bilo od neke druge strane iz dobivene pozicije istisnuti.

Za ovu sezonu izvoz više ne dolazi u obzir. Mogućnost transporta radi velike vrućine prestane u ranom proljeću. Za iduću sezonu, koja bi počela tek koncem septembra o.g. i trajala bi do konca aprila 1939 god. imali bi u izgledu s obzirom na već vođene pregovore sa uvozničkim društvom da bi 100—120.000 kg šarana mogli izvesti, a vodimo i pregovore sa parabrodarskim društvima radi smještenja jednog savršeno konstruiranog uređaja za prevoz žive ribe. na moru. Ova namjera vezana je na znatne investicione troškove, jer treba skupi uređaj nabaviti. Nadalje skopčana je sa velikim rizikom jer bi se transportna sezona trebala produljiti i na vreme kada je već toplije i prema tome veća mogućnost i opasnost uginuća. Konačno moramo i računati da će doći do oštrije borbe između nas i mađarskog izvoznika, koji sigurno neće nama teren bez daljnjega prepustiti.

Za pomoć u ovom našem radu, koji bi korisno služio našoj opštoj izvoznj politici i olakšao bi prilike našem ribogojstvu, postoji potreba i opravdanst, da se producentima izvoznicima u Palestinu odobri izvozna premija od Din 1.50 po kg i to počevši od 1. septembra 1938 god.

Rješenje o tome trebalo bi se što prije doneti da se izvoznici kod pregovora sa kupcima i kod organizacije posla znadu ravnati.—

U Končanici dne 10. februara, 1938.

Ljudevit Kugel
Direktor Dioničarskog
društva za ribogojstvo